

Ре뷰та и рецензии

РЕЦЕНЗИЯ

НА „БЪЛГАРИТЕ МЕЖДУ ДВЕ КАТАСТРОФИ 1396-1944 Г.“

ОТ АЛЕКСАНДЪР СТОЯНОВ

ИЗД. СИЕЛА, 2025, 380 С., ISBN – 9789542851950

ГЛ. АС. Д-Р ДЕСИСЛАВА КОСТАДИНОВА

ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
КЪМ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
СЕКЦИЯ „ПОМОЩНИ ИСТОРИЧЕСКИ НАУКИ
И ИНФОРМАТИКА“

Книгата „Българите между две катастрофи (1396-1944 г.)“ се появи на книжния пазар на 9 септември 2025 г. Изданието прави опит да обобщи едни от най-динамичните и съдбоносни векове в историята на българския народ. Авторът – Александър Стоянов, заявява, че книгата е базирана на работата му като преподавател в Националната гимназия за древни езици и култури „Св. Константин Кирил Философ“ и цели да предаде сложната и многообразна материя на достъпен за ученици и широката публика език.

Александър Стоянов присъства на българския книжен пазар с още няколко монографии, като по-сериозно внимание заслужават „Руско-турските войни 1569-1878 г.“¹, „Османо-хабсбургските войни 1500-1792 г.“² и биографията „Наполеон“³. Прави впечатление, че настоящата му книга е първият му опит да се занимава с българска история – тема, която не е част от неговото историческо портфолио. Изследването се базира на над 100 различни исторически изследвания, от които 71 са цитирани в избраната библиография, а останалите се появяват като част от справочния апарат под линия.

Стоянов е завършил последователно НГДЕК „Св. Константин Кирил Философ“ и Софийския университет, а по-късно придобива докторска степен от Лайденския университет в Нидерландия. От 2021 г. е член на Института за исторически изследвания при Българската академия на науките, зачислен към секцията „Помощни исторически науки и информатика“. Като основни сфери на експертиза авторът посочва военната история и ранномодерната история. Както отбелязва в краткия предговор към „Българите между две катастрофи...“, идеята за написването на монографията произтича от стремежа да се създаде книга, която „да бъде пътеводител към историята

на българите в един от най-драматичните и динамични етапи от развитието на народа ни... Тези 550 години оказват изключително значение за формирането на съвременния български менталитет и отношение към държавата и политиката.“

Книгата на Стоянов започва с предговор, в който се прави кратък и стегнат обзор на развитието на Първото и Второто българско царство. Прави впечатление, че авторът се придържа стриктно към утвърдените в нашата историография тези, с ясната цел да ги затвърди у читателите, а не да въвежда нови тълкувания или алтернативни прочити на историята. Този подход, впрочем, е запазен и в останалата част от книгата.

Основната част от текста е разделена на осем глави, подредени в хронологична и тематична последователност. Изложението започва с обзор на ранния етап от развитието на Османската империя. Накратко е проследена историята на установяването на селджукидите в Мала Азия, след което е описано оформянето на Османския бейлик през втората половина на XIII и първата половина на XIV век. Следва кратък преглед на османската експанзия до управлението на Сюлейман I (1520-1565).

Втората глава е посветена на устройството на Османската империя в нейния класически период (XV-XVII в.). Обърнато е внимание на три основни елемента – армията, административната структура и поземлените владения. Текстът остава обзорен и се опира на препратки към редица изследвания, с идеята читателят да потърси в тях допълнителната информация, която отсъства в стегнатото изложение.

Третата глава предлага обобщен преглед на статута и мястото на българите в османската социално-политическа система през класическия период. Накратко са разгледани социалната структура, градовете и селата, селското стопанство и занаятите. След това авторът се спира на ролята на българите в антиосманските въстания през XVI и XVII в. Кратък обзор е направен и на развитието на католическите общности в северо-западните български земи.

Следващата глава обръща внимание на развитието на Османската империя и положението на българите през XVIII век. Авторът обобщава разпада на тимарската система и възхода на аяните, след което се опитва да постави тези процеси в контекста на социалното и политическото развитие в Европа. Епохата на Просвещението е свързана и с най-ранния етап от Българското възраждане. Стоянов търси връзка между делото на личности като Паисий Хилендарски и Софроний Врачански и навлизането на европейски влияния при българите чрез културните процеси при сърбите и гърците.

Петата глава, която е и най-обемната в книгата, разглежда развитието на трите основни процеса на Възраждането – просветното дело, църковните борби и националноосвободителното движение. Успоредно с тях е представен обзор на социално-политическите трансформации в Османската империя и борбите за свобода на двата основни балкански народа – сърбите и гърците. Авторът се стреми да постави българския национален въпрос в контекста на политиката на Великите сили по Източния въпрос.

Следвайки хронологията на българската история, шестата глава се съсредоточава върху Освобождението и изграждането на България през последната четвърт на XIX век. Започва с описание на Руско-турската война от 1877-1878 г., след което преминава към очерк на Санстефанския и Берлинския договор. Стоянов представя формирането на Княжество България и развитието на политическите течения в контекста на дебатите около Търновската конституция. В остатъка от главата са разгледани Режимът на пълномощията, Съединението и неговата защита в Сръбско-българската война, като изложението завършва с Деветоавгустовския преврат и избирането на Фердинанд за български княз.

Седмата глава е посветена на периода от издигането на Стефан Стамболов през 1887 г. до Втората национална катастрофа в края на Първата световна война. Текстът накратко представя основните елементи на българската външна и вътрешна политика през този период. Допълнително внимание е отделено на националните борби, довели до Илинденско-Преображенското въстание, както и на войните за национално обединение. Информацията, както навсякъде в книгата, е предадена в кратка и сбита форма, а позоваванията на множество академични изследвания балансират обобщаващия наратив.

Последната, осма глава е насочена към периода от подписването на Ньойския договор до преврата на 9 септември 1944 г. Изложението отново се фокусира върху вътрешната и външната политика на България. Основната сюжетна линия се допълва от обзор на водещите социални и политически идеи, оформили се в Европа през Междувоенния период. Описанието на Втората световна война е сведено най-вече до ролята на България в процесите в Югоизточна Европа през 1941-1944 г., като е отделено кратко внимание и на спасяването на българските евреи.

Епилогът представлява своеобразна критика към наложения след 9 септември 1944 г. тоталитарен модел на управление, без обаче да се предлага по-задълбочено описание на Народна република България. Прави се препратка към няколко по-сериозни изследвания, посветени на българската история между 1944 и 1989 г. Липсва финален, заключителен фрагмент, който да обобщи изложеното в предходните глави. Затова читателят трябва да разчита на кратките заключителни пасажки, с които завършва всяка глава.

Макар да обхваща всички основни социални и политически въпроси, свързани с развитието на българите, книгата „Българите между две катастрофи (1396–1944 г.)“ не може да претендира за статут на академично изследване. Тя е преди всичко – както самият автор подчертава в предговора – един пътеводител, който цели да свърже читателите с основните научни трудове. В това отношение Стоянов ясно заявява научно-популярния характер на книгата си още в самото начало.

Голямата празнота, която текстът не успява да запълни, е темата за културното развитие на българите през разглеждания период. В контекста

на просветните борби мимоходом се споменава за литературата, науката и публицистиката, но липсват по-сериозни детайли. Отсъства и информация за развитието на българската култура след Освобождението – пропуск, който би било добре да бъде поправен при евентуално второ, разширено издание на книгата.

Както вече бе отбелязано, изследването предлага твърде малко допълнения към вече добре познатия в научните среди наратив. Заслужава да се отбележи по-подробният анализ на ролята на българите в политиката на Великите сили. Темата за Източния въпрос обаче не е нова за българската историография и тук може да се говори по-скоро за актуализиране на някои идеи, отколкото за оригинален принос.

Въпреки че книгата е преди всичко обзор на вече съществуващи академични постижения, тя изпълнява важна роля в обществен план. „Българите между две катастрофи“ функционира като наръчник по история за начинаещи и в този контекст може да бъде полезна за ученици и студенти бакалаври, които търсят обобщен поглед върху миналото на българския народ. Същевременно книгата има потенциала да привлече и по-широ-

ката публика със своя достъпен стил и сравнително скромнен обем – важни предимства, когато става дума за ангажирането на вниманието в забързаното ежедневие.

Без да претендира за изчерпателност или историческа оригиналност, трудът на Стоянов представява важен принос за създаването на по-тясна връзка между историческата наука и българското общество – връзка, която, за съжаление, значително отслабна през последните десетилетия. От тази гледна точка научно-популярната книга „Българите между две катастрофи 1396–1944 г.“ може да послужи като солидна основа за изграждане и задълбочаване на интереса към историята у читатели от различни възрастови групи. Същевременно нейната достъпност може да има положителна роля за популяризирането на по-сериозни академични изследвания, които иначе често остават извън ползването на обществото.

- 1 Стоянов, А. *Руско-турските войни 1569-1878 г.* София: Сиела, 2018, 504 с. ISBN 9789542826835
- 2 Стоянов, А. *Османско-хабсбургските войни 1500-1792 г.* София: Сиела, 2022, 512 с. ISBN 9789542841418
- 3 Стоянов, А. *Наполеон.* София: Сиела, 2024, 560 с. ISBN 9789542845232

РЕКЛАМА